
CRONICA DESCOPERIRILOR NUMISMATICE (VI)

Ana Boldureanu

Publicăm în continuare descoperirile monetare de care am luat cunoștință pe parcursul anului 2011. Numărul lor nu a fost mare, dar remarcăm printre acestea câteva exemplare destul de rare pentru zona dintre Nistru și Prut, a căror prezență aduce noi informații referitoare la istoria regiunii.

Cea mai timpurie piesă semnalată de noi este o monedă romană provincială emisă în Macedonia, descoperită în localitatea Pohoarna, raionul Șoldănești. Piesa are în exergă inscripția €OC, care în greacă ar însemna 275, ceea ce echivalează cu anii erei noastre 245-246, după B. Head (*Catalogue* 1879, 26, nr. 137) sau 243-244, după H. Gaebler (*Gaebler* 1935, 17, nr. 59). Așadar, cel mai probabil se datează în timpul domniei lui Filip Arabul, dacă nu chiar încă de la sfârșitul domniei lui Gordian al III-lea (anul 244)¹. În cataloagele la care am avut acces, o asemenea asociere de elemente nu a mai fost înregistrată. Astfel, tipul de avers corespunde monedei din BMC, nr. 138 sau Gaebler, 53, în timp de reversul corespunde exemplarului BMC nr. 137, Gaebler, nr. 51 și respectiv 59-60 (legenda de revers cu €OC, dar nu în exergă).

Înregistrăm o nouă descoperire de siliqua de la Constantius al II-lea, emisă la Antiochia, găsită în localitatea Doina, raionul Cahul, care completează descoperirile de astfel de emisiuni atestate în Republica Moldova.

Dintre emisiunile medievale menționăm piesele descoperite în anul 2010 în timpul săpăturilor arheologice efectuate de Expediția Arheologică a Universității Pedagogice „Ion Creangă” din Chișinău, condusă de Galina Bodareu și Octavian Munteanu. Monedele, în număr de patru exemplare, au fost aflate în stratul cultural al sitului Horodca Mică, la o distanță foarte aproape unele de altele, la adâncimea de 0,48 m. Două monede au fost emise de Hoarda de Aur, iar două dintre

ele sunt emisiuni tătaro-genoveze din secolul al XV-lea. Prima monedă tătărească este un dirhem bătut în numele hanului Uzbek (1313-1342), emis la Saray în anul hegirei 717 (1317/1318). A doua emisiune a Hoardei de Aur a fost bătută în numele lui Ulu Muhammad (1421-1423; 1427-1445) la Orda Bazar și a fost datată pe la mijlocul perioadei de domnie, dar înainte de 1433 (Лебедев, Клоков 2001, 23, nr. 51). Piesa conține două tamgale, cea binară și alta în forma de liră. Se presupune că prin amplasarea acestor două tamgale pe monede, hanul vroia să-și demonstreze puterea sa atât asupra teritoriului Bulgar-Kazan, unde se utiliza tamgaua tarak, în forma de liră, cât și în Crimeea și pe Volga Inferioară, unde era în uz tamgaua binară (Лебедев, Клоков 2001, 27). Emisiuni de același tip de la Ulu Muhammad au mai fost semnalate în teritoriul Moldovei istorice. Menționăm exemplarele descoperite în așezarea medievală situată în preajma localității Tarasova, raionul Rezina (Nicolae 2009, 219-220, nr. 3 și fig. 3) și la Cetatea Albă (Boldureanu, Bacumenco-Pîrnău 2011, 230, nr. 24), care au aplicate pe una din fețe contramărci de tip Asprokastron.

A treia monedă este un aspru tătaro-genovez care are pe avers legenda D M Cafa, portalul genovez fără ornamente, iar pe revers legenda circulară cu numele lui Devlet Berdi și tamgaua binară în cerc liniar. Lunardi datează aceste emisiuni în perioada 1420-1426 (Lunardi 1980, 7, C 27). Aurel Vîlcu, cu ocazia publicării unui tezaur descoperit în Bulgaria, conținând aspri tataro-genovezi, face o sistematizare a acestor emisiuni în baza elementelor care însoțesc portalul genovez, a legendelor de pe monede, dar și a formei tamgalei. Moneda pe care o prezentăm a fost încadrată de cercetătorul menționat în grupa D3, cea mai recentă, pe care o datează în perioada 1425-1427 (Vîlcu 2006, 50). Este perioada când Devlet Berdi urmărește să își consolideze puterea în zona de sud-vest a Hoardei de Aur, în alianță cu otomanii și mame-lucii, dar și cu Lituania. Genovezii de la Caffa au susținut aceste ambiții ale lui Devlet Berdi, acti-

¹ Aducem mulțumiri și pe această cale lui Theodor Isvoranu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, care ne-a acordat ajutor în atribuirea acestei piese.

vând în calitate de mediatori în tentativa de a încheia o alianță cu Lituania la 1426, evitând prin aceasta un atac din partea lui Ulu Muhammad, refugiat apoi la curtea lui Vitold. În același timp activitatea comercială a genovezilor în Crimeea și în special la Caffa i-au adus hanului venituri substanțiale. După fuga lui Ulu Muhammad, Devlet Berdi reia baterea de monede în numele său la sfârșitul anului 1424 sau începutul anului următor și bate până în vara anului 1427, când este eliminat de la putere de către Ulu Muhammad (Vîlcu 2006, 53).

Ultima piesă din acest lot este un aspru, pe aversul căruia castelul genovez este amplasat în cartuș cvadrilobat, având patru fascii între lobi și legenda DV M D CAR. Pe revers este plasată legenda arabă cu numele lui Ulu Muhammad, în centru tamgaua veche a Casei lui Batu în cerc perlat. Este unicul tip având cerc perlat pe revers, piesa fiind datată de Lunardi între 1427-1433 (Lunardi 1980, 56, C 15). Aurel Vîlcu încadrează aceste emisiuni în grupa D, și le datează în intervalul 1428-1433. Această perioadă este caracterizată de o anumită stabilitate în Hoardă. Piesa pe care o prezentăm este de tipul D1 care exprimă, după părerea lui Aurel Vîlcu, apogeul puterii lui Ulu Muhammad în Hoarda de Aur. Pe aceste piese apare tamgaua veche a Casei lui Batu, emitentul vrând să demonstreze descendența sa din hani secolului al XIII-lea. Această tamga a fost utilizată pe emisiunile lui Mangu Timur, Tokta, Uzbek han. Tamgaua apare și pe emisiunile care poartă pe avers litera T mare și inscripția IMPERATOR, atribuite Tanei sau Mangupului.

Includem în Cronică și informația referitoare la descoperirea a două tezaure din epoca medievală. Primul dintre ele, descoperit la Bugeac, raionul Comrat, în anul 2009, este alcătuit din 4736 de exemplare. Marea majoritate a pieselor sunt emisiuni otomane din perioada Murad II, prima domnie (1421-1444) – Murad III (1574-1595), dar conține și o monedă emisă de șahii din Șirvan, dinastia a treia, precum și 7 copeici rusești din secolul al XVI-lea. Depozitul se păstrează într-o colecție particulară și urmează a fi publicat cu toate detaliile necesare în timpul apropiat.

Nu cunoaștem detalii referitoare la locul, condițiile și conținutul celui de-al doilea tezaur. Știm doar că a fost descoperit în împrejurimile satului Iujnoe, raionul Cahul, în anii '80 ai secolului

trecut de către Maria Carabeț. Din conținutul acestuia se mai păstrează azi 25 de aspri otomani și imitații după aceștia din perioada Murad III-Mehmed III.

Printre descoperirile anului 2011, menționăm moneda din metal comun cu urme de argintare descoperită în împrejurimile satului Zgurița, raionul Ocnița, unde au mai fost atestate monede medievale (vezi Boldureanu 2011, 329, nr. 27). Considerăm că această piesă poate fi un fals de epocă după dinarii lui Despot Vodă (1561-1563) de tipul Madona cu coroană deschisă și sigla M-S².

I. Monede romane

Doina, raionul Cahul. În anul 2011 o locuitoare din satul Doina a găsit în grădină cu ocazia cultivării pământului o monedă romană de argint.

IMPERIUL ROMAN

Constantius II (317-361), siliqua, Antiochia, dată 347-350.

AR 2,96 g; 20 mm.

Informație: M. Maftעי și A. Boldureanu.

Gotești, raionul Cantemir. În urma inundațiilor din anul 2011, în localitatea Gotești a fost descoperit un tezaur alcătuit din monede romane târzii din secolele III-IV. Din componența acestuia au fost recuperate cca 200 de monede aflate într-o colecție particulară.

Informație: A. Boldureanu.

Pârlița, raionul Fălești. În primăvara anului 2011, cetățeanul Mihail Ciocanu în curtea gospodăriei sale a descoperit o monedă romană târzie.

IMPERIUL ROMAN

Valentinian II (375-392).

Thessalonic, officina 1.

AE3 [^] 2,25 g; 15,9×15,1 mm; fig. 1/1.

LRBC II, nr. 1853; tip VIRTUS AVGGG; 383-392, perioada 2, RIC IX, 186, 61 (a), 383-384.

Informație: A. Boldureanu.

Pohoarna, raionul Șoldănești. Pe teritoriul localității, lângă un izvor, acum câțiva ani, a fost găsită o monedă romană provincială de bronz. Fiica descoperitorului, Anișoara Samanate, elevă la Liceul Universității Agrare din Chișinău a arătat moneda profesoarei sale de istorie, Elena Cojocari, care, la rândul său, a adus-o la Muzeu pentru identificare.

² Aducem mulțumiri doamnei Ana-Maria Velter din București, care ne-a consultat în vederea atribuirii acestei monede.

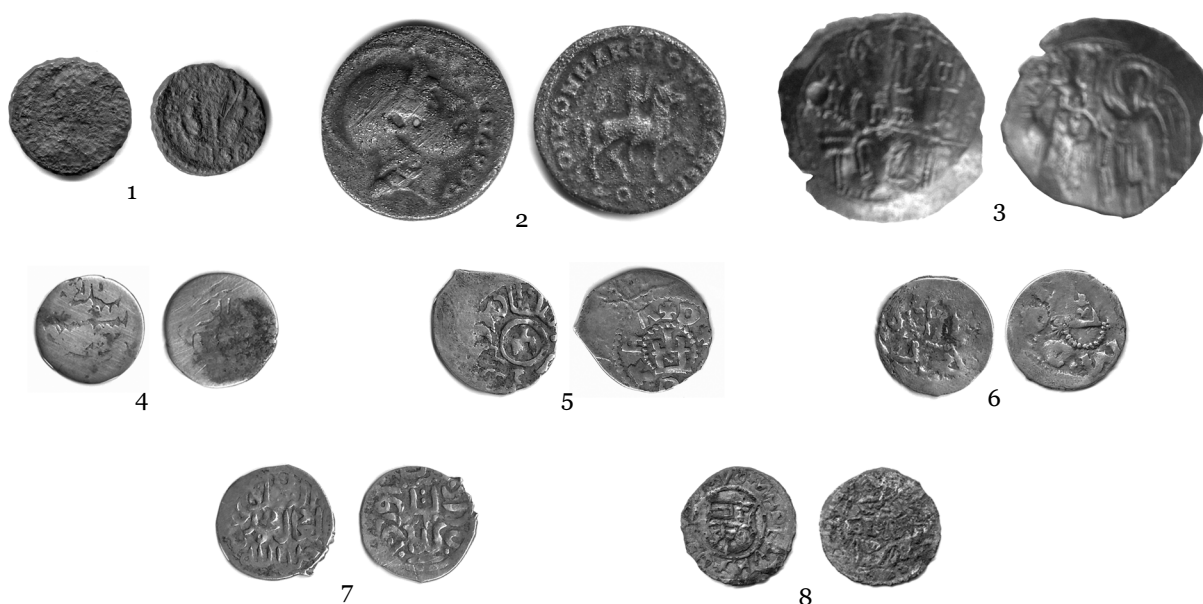

Fig. 1. Descoperiri monetare.

IMPERIUL ROMAN. MACEDONIA.

Perioada Gordian III-Filip Arbul.

Av. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ; capul lui Alexandru cu coif atic decorat cu griffon (?); BMC, nr. 138, Gaebler, 53.

Rv. KOINON ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ Β ΝΕΩ / in exerga ΕΟC; călăreț spre dreapta, în poziție de salut („tip Adventus”), cu mantia fluturând, calul la trap; BMC, nr. 137, Gaebler, 51, respectiv 59-60 (legenda de rv. cu ΕΟC, dar nu în exergă).

AE ↗ 8,77 g; 24,8×25,3 mm; fig. 1/2.

245-246 BMC Greek Macedonia, 26, nr. 137;

243-244 Gaebler 1935, 17, nr. 59.

Informație: A. Boldureanu.

II. Monede medievale

Dubăsarii Vechi, raionul Grigoriopol. În toamna anului 2011, între localitățile Grigoriopol și Dubăsarii Vechi, în timpul lucrării pământului, a fost găsită o monedă bizantină din secolul al XII-lea.

Ioan Ducas (împarat la Thessalonic, 1237-1242).

AE ↑ 2,65 g; 26,8 x 27,4 mm; perforată; fig. 1/3.

DOW, 4/2, p. 583, nr. 1, Thessalonic, seria I, tip A, anii 1237-1242 ?

Informație: Ana Boldureanu.

Bugeac, municipiul Comrat. În luna mai a anului 2009, în partea de nord a localității, în valea râului Ialpug, a fost descoperit un mare tezaur mo-

netar alcătuit din 4736 de monede. Structura lui provizorie este următoarea:

Imperiul Otoman: 4354 ex., între care 4350 aspri (11 ex. falsuri) și 4 medini (1 ex. fals), emise în perioada Murad II, prima domnie (1421-1444) - Murad III (1574-1595);

șahii din Șirvan, dinastia a treia: 1 ex;

Rusia, copeici: 7 exemplare;

emisiuni neprecizate 374 ex.

Krivenko 2011, 16-18.

Hârtopul Mare, raionul Criuleni. Un cetățean din localitate, în primăvara anului 2011, săpând în gradina proprie, a găsit două monede rusești de cupru.

RUSIA

Ecaterina II (1762-1796), 5 copeici, Ecaterinburg, 1774.

Anna Ioannovna (1730-1740), denaga, 1734.

Informație: A. Boldureanu.

Horodca, raionul Ialoveni. În anul 2010, în cadrul campaniei a cincea de investigații sistematice în situl Horodca Mică, în stratul cultural al secțiunii VI, împreună cu o verigă de fier, o mărgică de lut, un fragment de silex și o fusaiolă, au fost descoperite patru monede de argint la o distanță apropiată una de alta.

HOARDA DE AUR

Uzbek (1313-1342), dirhem, 717 AH (1317/1318).

1. AR ← 0,95 g; 14,5×14,8 mm; fig. 1/4.
Френ 1832, nr. 31 și fig. I, nr. XXI.
Ulu Muhammad 882-824 AH; 828-846 AH
(1421-1423; 1427-1445).

Orda Bazar

Av. Sultan / al- adil Muhammad / han / halled-Allah; cerc liniar.

Rv. Duri be / Orda-Bazar; în centru sus: tamga binară, jos: tamga în formă de liră; cerc liniar.

2. AR ↓ 0,69 g; 14,1×14,8 mm; fig. 1/5.

Лебедев, Клоков, 2001, nr. 51.

EMISIUNI TĂTARO-GENOVEZE

Aspri. Caffa.

Devlet Birdi 824-831 AH (1421-1428).

Av. + D +(M +) CARA; castel genovez în cerc perlat, segmentul de la baza castelului reprezintă un arc.

Rv. Sultan Devlet Berdi han; tamga binară în cerc liniar.

3. AR ← 0,87 g; 16,6×15 mm; fig. 1/6.

Lunardi 1980, c 27, anii 1420-1426.

Av. DV·M·D·C(AR); castel genovez cartuș quadri-lobat. Patru săgeți între lobi în exteriorul cartușului.

Rv. Circular legendă arabă cu numele lui Muhammad han, în centru tamgaua veche binară în cerc perlat.

4. AR ^ 0,87 g; 15,5×15,3 mm; fig. 1/7.

Lunardi 1980, c 15, anii 1427-1433; Vîlcu 1428.

Boldureanu, Munteanu 2011, 14-15.

Hulboaca, com. Grătiești, mun. Chișinău. Un locuitor al satului Hulboaca a găsit în propria grădină o monedă rusească de cupru.

Rusia, Alexandru al II-lea (1855-1881), 5 copeici, Sankt Petersburg, 1879.

Informație: A. Boldureanu.

Iujnoe, raionul Cahul. În anii '80 ai secolului XX, Maria Carabeț, locuitoare a satului Iujnoe, a descoperit un tezaur monetar. Nu se cunosc locul, condițiile de descoperire și nici numărul pieselor care l-au alcătuit. Persoana care a adus monedele la Muzeul Cahul pentru identificare deține în prezent doar 25 de exemplare. Monedele reprezintă aspri otomani din perioada Murad III - Mehmed III, între care și imitații după aceștia.

Informație: M. Maței și A. Boldureanu.

Orhei, raion. Un cetățean din raionul Orhei a adus la Muzeu spre identificare două monede găsite în gospodăria sa.

RUSIA-MOLDOVA-VALAHIA

Sadagura

Para - 3 denghi, 1772

Rusia, Nicolai I (1825-1855), 1 copeică, Sankt Petersburg, 1841.

Informație: A. Boldureanu.

Zgurița, raionul Ocnița. În toamna anului 2011, în împrejurimile localității a fost găsită o monedă medievală de bronz argintată.

MOLDOVA? Imitație după dinarii lui Despot Vodă (1561-1563)?

Av. * ИИАЕ . VAtO (...JVO; între două cercuri liniare. Scut scartelat având în primul cartier două fascii, în al doilea o cruce dublă, în cel de-al treilea cartier un leu rampant spre dreapta?, în al patrulea o floare de crin dublă așezată în bază; în scutul peste tot neclar.

Rv. P(...)A . (...) OVH; Madona cu văl, șezând, în dreapta pruncul Iisus. De o parte și de alta siglele M?-S?.

AE ↗ 0,54 g; 15×15,2 mm; fig. 1/8. Știrbu, Velter 1983; Tipul dinar Madona cu coroană deschisă, sigla M-S.

Informație: A. Boldureanu.

Bibliografie

Boldureanu 2008: A. Boldureanu, Cronica descoperirilor monetare (II). Tyragetia s.n. 1, vol. II [XVII], 2008, 353-360.

Boldureanu 2009: A. Boldureanu, Cronica descoperirilor monetare (III). Tyragetia s.n. 1, vol. III [XVIII], 2009, 345-352.

Boldureanu 2010: A. Boldureanu, Cronica descoperirilor monetare (IV). Tyragetia s.n. 1, vol. IV [XIX], 2010, 273-281.

Boldureanu 2011: A. Boldureanu, Cronica descoperirilor monetare (V). Tyragetia s.n. 1, vol. V [XX], 2010, 325-331.

Boldureanu, Bacumenco-Părnău 2011: A. Boldureanu, L. Bacumenco-Părnău, Un lot de monede medievale și moderne descoperit la Cetatea Albă. Observații preliminare. ArhMold, XXXIV, 2011, 221-245.

- Boldureanu, Munteanu 2011:** A. Boldureanu, O. Munteanu, Monede medievale din secolul al XV-lea descoperite la Horodca Mică, raionul Ialoveni. In: Al XII-lea Simpozion de Numismatică. Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, 15-17 septembrie 2011 (Chișinău 2011), 14-15.
- BMC:** B.V. Head, British Museum Catalogue of Greek Coins, Macedonia etc. (London 1879).
- Catalogue 1879:** Catalogue of Greek coins (London 1879).
- Cohen 1930:** H. Cohen, Description historique des monnaies frappées sous l'Empire Romain, III (Leipzig 1930).
- Dictionary:** Dictionary of Roman Coin, varianta electronică: http://www.forumancientcoins.com/Dictionary_Of_Roman_Coins/dictionaryByPage.asp?page=379
- DOW:** Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection (Ed. A.R. Bellinger, Ph. Grierson). Vol. 4, M.F. Hendy, Alexius I to Michael VIII 1081-1261; Part 2, The Emperors of Nicaea and their Contemporaries (1204-1261) (Washington, 1999).
- Gaebler 1935:** H. Gaebler, Die antiken Münzen Nord-Griechenlands, III. Die antiken Münzen von Makedonia und Panonia (Berlin 1935).
- Krivenko 2011:** A. Krivenko, Aspri otomani de la Selim I din tezaurul descoperit la Bugeac. In: Al XII-lea Simpozion de Numismatică. Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, 15-17 septembrie 2011 (Chișinău 2011), 16-18.
- LRBC:** Late Roman Bronz Coinage.
- Lunardi 1980:** G. Lunardi, Le monete delle colonie Genovesi (Genova 1980).
- Nicolae 2009:** E. Nicolae, Date noi privind monedele și contramărcile de tip Asprokastron. In: Studia varia in honorem Professoris Ștefan Ștefănescu Octogenarii (București-Brăila 2009), 217-226.
- RIC:** The Roman Imperial Coinage.
- Știrbu, Velter 1983:** C. Știrbu, A-M. Velter, Tezaurul de la Bălești, jud. Vaslui și importanța lui istorică. Cercetări Numismatice V, 1983, 97-127.
- Vîlcu 2006:** A. Vîlcu, Un trésor d'aspres de Caffa du XVe siècle découvert en Bulgarie. In Annali, Istituto Italiano di Numismatica (Roma 2006), 165-189.
- Лебедев, Клоков 2001:** В. Лебедев, В. Клоков, Монеты с юго-восточных окраин Сарая. В: Татар археологиясе, 1-2 (8-9) (Казан 2001), 19-46.
- Френ 1832:** Х.М. Френ, Монеты ханов Улуса Джучиева или Золотой Орды с монетами разных иных мухаммеданских династий (Санкт Петербург 1832).

Chronicle of monetary discoveries (VI)

Abstract

The number of coin finds for 2011 is small, but among them there are several specimens, which are pretty rare for the Prut-Dniester area. It should be noted a bronze medallion of the time of Commodus found in the Grigoriopol District, a coin of KOINON MAKEΔONΩN type of the period of Gordian III - Philip the Arab, discovered in the village of Pohoarna, Șoldănești District, as well as a hoard of Roman bronze coins of the 3rd-4th centuries found in the village of Gotești, Cantemir district, after the floods of 2011.

Two hoards found in the south belong to the Middle Ages. The first one, found in 2009 in Bugeac, Comrat, Gagauzia, consists of 4736 pieces. Most of them are the Ottoman coins dating from the first period of reign of Murad II (1421-1444) - Murad III (1574-1595), but there is also a coin issued during the third Shirvanshahs dynasty and 7 Russian kopecks of the 16th century. The second hoard was found near the village of Yuzhnoe, Cahul District, in 1980s. From its content there are 25 specimens representing the Ottoman akçes and their imitations minted in the period of Murad III - Mehmed III.

Хроника монетных находок (VI)

Резюме

Количество монетных находок за 2011 год невелико, но среди них имеется несколько экземпляров, достаточно редких для Пруто-Днестровского междуречья. Следует отметить бронзовый медальон эпохи Комода из в Григориопольского района, монету типа KOINON MAKEΔONΩN периода Гордиана III - Филиппа Араба, обнаруженную в селе Похоарна Шолдэнештского района, а также клад римских бронзовых монет III-IV вв., найденный в селе Готешть Кантемирского района после паводков.

К средневековому периоду относятся два клада, обнаруженных на юге страны. Один из них, найденный в 2009 году в Буджаке Комратского района, АТО Гагаузия, состоит из 4736 предметов. Большинство из них является османскими монетами I периода правления Мурада II (1421-1444) - Мурада III (1574-1595), но есть также монета, выпущенная в период третьей династии Ширваншахов, и 7 русских копеек XVI века. Второй клад был найден у села Южное Кагульского района в 80-е гг. прошлого века. Из него сохранилось 25 монет, представляющих собой османские аспры и их имитации, отчеканенные во времена правления Мурада III - Мехмеда III.

22.03.2012

Dr. Ana Boldureanu, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: anaboldureanu@yahoo.com